

PRÁVNA OBYČAJ – PRAMEŇ PRÁVA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA V OBDOBÍ MEDZIVOJNOVEJ ČSR¹

JUDR. MIRIAM LACLAVÍKOVÁ, PhD.
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA DEJÍN PRÁVA

Abstrakt

Prezentovaný článok Právna obyčaj prameň práva na území Slovenska v období medzivojnovej ČSR predstavuje právno-historický pohľad na miesto a uplatnenie právnej obyčaje ako rozhodujúceho prameňa súkromného práva (presnejšie občianskeho práva hmotného) na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi v období medzivojnovej Československej republiky. Autorka konštatuje recepciu právnych obyčají do právneho poriadku prvej ČSR a zmenený význam tohto prameňa práva, čo dokladá judikatúrou Najvyššieho súdu a Najvyššieho správneho súdu. Právna obyčaj stratila pozíciu rozhodujúceho prameňa práva, ďalej stratila možnosť svojho vývoja v právotvornej judikatúre a následne ústavou neuznáva za prameň práva stratila aj možnosť svojho vlastného vývoja. V tejto podobe a hoci s reguláciou väčšiny súkromnoprávných vzťahov mala obyčaj existovať až do prvej československej kodifikácie občianskeho práva v roku 1938, v skutočnosti však existovala až do nadobudnutia účinnosti Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb.

LACLAVÍKOVÁ, Miriam. Právna obyčaj – prameň práva na území Slovenska v období medzivojnovej ČSR. In: *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 2, 2010, č. 4, s. 22-35.

Úvod

Recepčné ustanovenie² článku 2 zákona o zriadení samostatného štátu československého³ č. 11/1918 Sb. z. a n. sa exaktne nevyslovilo o prevzatí

¹ Uvedený príspevok je výsledkom riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0062/10 *Postavenie a uplatnenie prameňov práva v historickoprávnom vývoji na území Slovenska*.

² Čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého *Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*.

³ K recepcii práva, recepčnej norme a charakteru právneho poriadku na Slovensku v rokoch 1918 – 1938 pozri aj BEŇA, J.: *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB Banská Bystrica, 2001, s. 18 – 35.

právných obyčají⁴ aj napriek tomu, že právnej obyčaji bolo možné ešte aj na začiatku 20. storočia priradiť postavenie rozhodujúceho prameňa súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. S prihliadnutím na nutnosť širšieho výkladu predmetného ustanovenia akceptovanú súdnou praxou najmä z dôvodov právnej istoty a zamedzenia vzniku anarchie na Slovensku a Podkarpatskej Rusi ako bývalých súčastí Uhorska v koncepcii predmetného článku vychádzame zo stanoviska, že recepcia uskutočnená 28. októbra 1918⁵ zahŕňala aj recepciu obyčajového práva⁶. Nutnosť širšieho vý-

⁴ Príspevok je voľným pokračovaním štúdií: LACLAVÍKOVÁ, M. Právna obyčaj v postavení prameňa (súkromného) práva platného na území Slovenska do roku 1848. In: *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 1, 2009, č. 1, s. 29-44 a LACLAVÍKOVÁ, M. Právna obyčaj a formovanie novodobého (súkromného) práva na našom území. In: *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 1, 2009, č. 2, s. 36-52.

⁵ K momentu recepcie noriem došlo o polnoci z 27. na 28. októbra 1918. Právne normy prijaté v Uhorsku dňa 28. októbra 1918 už recipované neboli. HEXNER, E. *Poznámky k recepcijným predpisom*. Hospodárstvo a právo, Bratislava, 3, 1935/1936, č. 4, s. 35. Hexner vychádza z nálezů Najvyššieho správneho súdu ČSR č. 7008 fin (BOHUSLAV, J. V. *Sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, spol. s r.o., 1920 – 1939). Rovnako sa v tejto súvislosti vyslovuje § 4 nariadenia ministra – plnomocníka vlády Československej republiky pre správu Slovenska zo dňa 1. januára 1919 č. 3/1919 Úr. nov. o dočasnej úprave sudcom a súdobným zamestnancom: „*Zákony a nariadenia bývalého uhorského kráľovstva vynesené 28. ríjna 1918 alebo pozdejšie, ako aj zákon a nariadenia maďarskej ľudovej republiky na území Československej republiky platnosti nemajú.*“ Deň 29. októbra však spomína iné nariadenie ministra – plnomocníka vlády Československej republiky pre správu Slovenska zo dňa 31. januára 1919, č. 19/1919 Úr. nov. doplnok nariadenia z 12. januára 1919 č. 11/1919 Úr. nov. týkajúceho sa § 4 zák. zo dňa 10. decembra 1918 č. 64 Sb. z. a n. o obmedzení odcudzenia, prenajímania a obťaženia nemovitostí. „*Ponevadž zákony a nariadenia bývalého uhorského kráľovstva a maďarskej ľudovej republiky vynesené dňa 29. ríjna (októbra) 1918 a pozdejšie na Slovensku platnosti nemajú.*“

⁶ „V podstatě ani jeden výraz „recepcijní normy“ (čl. 2) nemohl být vykládán doslovně. Toho si prvorepubliková právní věda a justice reprezentována zvláště Nejvyšším soudem a Nejvyšším správním soudem byly dobře vědomy a jejich pohled se v obecné rovině příliš nelišil. Užívaly proto v různých modifikacích teleologické výklady a tomu odpovídající argumentaci.“ HORÁK, O. *Zákon a rozhodnutí* (K problematice tvorby práva v meziválečné právní vědě). In: SEHNÁLEK, D. – VALDHANS, J. – DÁVID, R. – KYNCL, L. (edd.). *Dny práva – 2009 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, s. 2566 – 2573. (CD-ROM). Dostupné na: http://www.law.muni.cz/edicni/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Horak_Ondrej_1109_.pdf Pozri aj HORÁK, O. „Samostatný stát československý vstoupil v život.“ 28. říjen 1918 pohledem právníka a historika. In: *Sborník přís-*

kladu čl. 2 recepčnej normy akceptovala aj právna veda a literatúra. Výklad pojmu „zákon“ v článku 2 zákona o zriadení samostatného štátu československého nadobudol tak širší význam „slovem »zákony« sluší rozuměti právní normy vůbec (ať psané, ať obyčejové právo)“⁷.

Právna obyčaj ako prameň súkromného práva na území Slovenska (1918 – 1938)

Vznik nového štátneho útvaru – Československej republiky podstatne zasiahol do sféry obyčajového práva nevyhnutne spätého so súdnou praxou a s právotvornou právomocou Kráľovskej Kúrie ako najvyššieho uhorského súdu. Zásadná zmena v súdnej organizácii, ku ktorej došlo na základe vykonaných štátoprávných zmien, znamenala podstatný zlom aj vo vývoji obyčajového práva. Túto situáciu Luby⁸ chápal ako „petrifikáciu právnych obyčají“,⁹ ku ktorej došlo po 28. októbri 1918 tým, že obyčajové právo bolo „pozbavené možnosti ďalšej evolúcie pomocou právotvornej judikatúry“¹⁰,

pěvků z konference Olomoucké právnické dny 2008. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 769 – 777.

⁷ ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. Svazek I. – V. Praha : Nákladem Právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1935-1937. Reprint původního vydání. Praha : CODEX Bohemia, s.r.o., 1998. Svazek I., s. 28.

⁸ LUBY, Š. Dynamika života a statika súkromného práva. In: *Všehrd*, roč. 16, 1934, s. 350. Porovnaj aj polemiku s profesorom Karolom Rebrom prezentovanú nižšie.

⁹ Širší rozmer „petrifikácie právnej obyčaje“ a popieranie možnosti stáleho dynamického rozvoja možno nájsť aj v judikatúre Najvyššieho súdu ČSR (ďalej len NS ČSR) a Najvyššieho správneho súdu ČSR (ďalej len NSS ČSR). Porovnaj rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR č. R IV 18/34 z 27. apríla 1934, č. 1681, *Úradná sbierka VI*. (Úradná sbierka rozhodnutí Najvyššieho súdu Československej republiky vo veciach občianskych z právnej oblasti Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Bratislava : Právnická Jednota na Slovensku v Bratislave, 1930 – 1939). „Súkromné právo, platné na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, neuznáva zákonné záložné právo v tom smysle, ako ho uvádzajú žiadatelia podľa § 1344 návrhu uh. občianskeho zákonníka (§ 1348 osnovy snemovne z roku 1915)“.

¹⁰ Opačný názor a odmietanie „petrifikácie právnych obyčají pozbavených možnosti ďalšej evolúcie pomocou právotvornej judikatúry“ prezentoval profesor Karol Rebro. Z uvedeného sa vyvinula koncom 30. rokov zaujímavá polemika medzi oboma neskoršími profesorami Štefanom Lubym a Karolom Rebrom. Medzi základné argumenty profesora Rebra proti „petrifikácii“ právnej obyčaje patrili: 1. rozpor s podstatou právnej obyčaje ako prameňa práva; 2. neexistencia zákonného ustanovenia, ktoré by petrifikáciu právnych obyčají stanovilo; 3. možnosť právnej obyčaje ďalej sa samostatne rozvíjať (tvrdenie, že obyčajové právo sa od

s nevyhnutým následkom spočívajúcim v skutočnosti, že „*takáto norma pôvodu obyčajového zastará ešte skôr ako písaná*“. Dynamika vlastná právnej obyčaji aj pre jej tesný súvis so sociálnym životom sa plne demonštrovala v uhorskej súdnej praxi, odrážajúcej popri vývoji obyčajového práva s reflexiou iných materiálnych vplyvov aj potrebný stupeň konzervatívnej korekcie. Pri obyčajovom práve možno totiž pozorovať oveľa menší rozpor medzi reálnym životom a normovým právnym súborom, no ako konštatoval súčasný ukončenia éry právnej obyčaje, významný slovenský civilista Štefan Luby: „... *dnešná nepriazeň voči právu obyčajovému prejavovaná berie možnosť takéhoto stále v evolúcii súčasného, a preto v pomere k životu harmonického právneho poriadku*“¹¹.

Do vývoja obyčajového práva v sledovanom období podstatne zasiahli dve skutočnosti:

1. ukončenie možnosti rozvoja obyčajového práva cestou právotvornej judikatúry s prihliadnutím na ukončenie kompetencie Kráľovskej Kúrie a vytvorenie Najvyššieho súdu ČSR, ktorý na rozdiel od Kráľovskej Kúrie nemal právomoc právo tvoriť, ale len deklarovať,¹²
2. a následne ukončenie možnosti vlastného vnútorného rozvoja obyčajového práva účinnosťou Ústavnej listiny ČSR.

Z uvedeného vyplýva, že obyčajové právo vznikom Československej republiky stratilo možnosť nájsť svoje písomné vyjadrenie v záväzných rozhodnutiach Kráľovskej Kúrie (príp. iného československého súdneho tribunálu s právotvornou právomocou), avšak aj po roku 1918 naďalej existovalo a malo možnosť ďalej sa vyvíjať, a to v dôsledku recepcie zák. čl. IV/1869, v ktorého zmysle bol sudca viazaný okrem zákonov a nariadení vydaných na základe zákona aj obyčajou majúcou silu zákona¹³. „*Tak mohlo (obyčajové právo – pozn.) derogovať súdnym decíziám, aj obyčajovému právu nachodiacemu sa mimo decízie a zákonom, a to aj československým.*“¹⁴

jeho recepcie v podmienkach ČSR už zmenilo). REBRO, K.: Právo obyčajové vo vládnom návrhu občianskeho zákonníka. In: *Všehrd*, roč. 19, 1938, s. 162.

¹¹ LUBY, Š. *Dynamika života a statika súkromného práva*, s. 347.

¹² Pozri bližšie aj LACLAVÍKOVÁ, M.: Uplatnenie kuriálnej decízie v postavení prameňa (súkromného) práva platného na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi v rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Československej republiky (1918 – 1938). In: *Sborník příspěvků z konference Olomoucké právnické dny 2009*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

¹³ Zák. čl. IV/1869 § 19 „Sudca je povinný súdiť a rozhodovať podľa zákonov, na základe zákonov vydaných a vyhlásených nariadení a podľa zákonnú platnosť majúcej právnej obyčaje.“

¹⁴ LUBY, Š. Slovenské obyčajové právo a súdna prax. In: *Právny obzor*, roč. 21, 1938, č. 8-9 a č. 11 - 12, s. 13.

Derogačná funkcia právnej obyčaje vo vzťahu k iným formálnym prameňom práva a možnosť jej vlastnej autonómnej zmeny trvala až do nadobudnutia účinnosti Ústavnej listiny Československej republiky (6. marca 1920),¹⁵ ktorá vo svojich ustanoveniach nezahrnula právnu obyčaj medzi pramene práva¹⁶. V dôsledku takto Ústavnou listinou stanoveného právneho stavu by na Slovensku a Podkarpatskej Rusi v oblasti súkromného práva došlo k právnemu vákuu. Z hľadiska stavu obyčajového práva by teda jeho vývoj a prispôbovanie sa spoločenským a hospodárskym potrebám a podmienkam boli znemožnené¹⁷. Úprava obsiahnutá v obyčajovom práve tak mala zostať na úrovni z marca 1920, v praktickej rovine však na úrovni z čias Uhorska pred prvou svetovou vojnou. Zamedzenie ďalšieho vývoja obyčajového práva chápe Luby¹⁸ ako „*absurdné, lebo tieto normy sú omnoho kazuistickejšie, a preto za nových podmienok ťažko použiteľné*“. Opačný názor zastával Rebro,¹⁹ podľa ktorého malo obyčajové právo zachované svoje postavenie a derogačnú funkciu vo vzťahu k zákonu po celý čas existencie ČSR. Táto skutočnosť by tvorila azda len právnoteoretický problém, avšak obyčajové právo zostalo v platnosti až do 50. rokov 20. storočia.

¹⁵ Rovnaké konštatovanie (LAŠTOVKA, K.) možno nájsť aj v *Slovníku veřejného práva československého*. diel II. Heslo: Obyčej, obyčejové právo. Svazek I-V. Brno : Nakladatelství Polygrafia Rudolf M. Rohrer, 1929 –1948. Reprint původního vydání. Praha: Eurolex Bohemia, s.r.o., 2000, s. 1050.

¹⁶ „V ústavnej listine Československej republiky niet ustanovenia, ktoré by priamo alebo nepriamo stanovilo, uznalo alebo potvrdilo zvykové právo jako primárny prameň práva. Ba naopak... ústavná listina zavrhuje zvykové právo jako primárny prameň práva a... nepochybne stojí na základe práva písaného, ale len písanému právu pripisuje pôvodnú relevanciu právnú. Nemôže byť sporu o tom, že v otázke: jako sa manifestuje štátna vôľa vo forme právnych noriem, jde o ustanovenia, ktoré sa majú čo najexkluzívnejšie a najstriktnnejšie vykladať... nebolo by mysliteľné, aby (ústavná listina – pozn.) nejasným spôsobom uznala právny prameň tak dôležitý, jakým je zvykové právo.“ HEXNER, E. Zvykové právo v Československej republike. In: *Právní obzor*, roč. 9, 1926, s. 535.

¹⁷ „Protože československé zákonodárství neumožňovalo tvořit nové právní obyčeje, na Slovensku platné obyčejové právo se de iure zakonzervovalo v podobě z počátku republiky.“ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava : KEY Publishing, s.r.o., 2007, s. 267-268.

¹⁸ LUBY, Š. Unifikačné snahy v oblasti československého súkromného práva v rokoch 1918 – 1948. In: *Právní obzor*, roč. 50, 1967, s. 573.

¹⁹ „Právo obyčejové má zásadne stejnú pozitívnu silu ako právo zákonné, takže oba tieto pramene môžu svoje ustanovenia navzájom meniť, rušiť alebo vykladať. Ako základ pre toto tvrdenie udáva sa Verböczyho Tripartitum z r. 1514 (Prologus, tit. 10 a n.).“ REBRO, K. *Právo obyčejové vo vládnom návrhu občianskeho zákonníka*, s. 164.

Problémy spojené s vylúčením akceptácie právnej obyčaje v súdnej praxi

Vo vzťahu k právnej obyčaji ako prameňu práva sú dôležitými ustanovenia čl. IX úvodzovacieho zákona k Ústavnej listine ČSR a § 1, § 6, § 98 a § 102 Ústavnej listiny ČSR. Článkom IX úvodzovacieho zákona²⁰ k Ústavnej listine ČSR boli zrušené aj ustanovenia recipované z rakúskeho a uhorského ústavného práva. V literatúre prevládol názor, že v dôsledku tohto ustanovenia úvodzovacieho zákona v spojení s vyššie uvedenými ustanoveniami ústavnej listiny zákonný článok IV/1869, stanovujúci viazanosť sudcu právnou obyčajou so silou zákona (*törvényerejű szokás*), stratil platnosť. Následne sa v § 1 ústavnej listiny popri princípe suverenity ľudu stanovilo, že ústavná listina určuje orgány, prostredníctvom ktorých si zvrchovaný ľud prijíma zákony, uvádza ich a nachádza právo. Na toto ustanovenie nadväzoval § 6 o najvyššom zákonodarnom orgáne pre celé územie ČSR, ktorým bolo dvojkomorové Národné zhromaždenie. Týmto ustanoveniami ústavy bola teda úplne vylúčená normotvorná právomoc sociálnej pospolitosti – sociálneho spoločenstva ako subjektu spôsobilého utvoriť na základe svojej všeobecnej vôle právnu obyčaj. Do sféry obyčajového práva ďalej výrazne zasiahol § 98 ústavy, ktorý stanovil, že „*veškerí soudcové vykonávají svůj úřad neodvisle, jsouce vázáni jen zákonem*“, a § 102 ústavy, podľa ktorého sudcovia pri riešení určitej právnej veci majú právo skúmať platnosť nariadenia, pri zákone však môžu skúmať len to, či bol riadne vyhlásený. Sudca teda v zmysle ustanovení ústavnej listiny nebol pri svojom rozhodovaní viazaný právnou obyčajou predstavujúcou pre oblasť Slovenska a Podkarpatskej Rusi prameň práva rovnocenný so zákonom a z hľadiska rozsahu regulácie takmer výlučný prameň práva pre oblasť občianskeho práva hmotného. Ústavná listina teda nezaradila právnu obyčaj medzi pramene práva a právnu obyčaj ako prameň práva *pro futuro* ani neuznala²¹, a to aj napriek tomu, že v období jej prijatia sa už stal evidentným rozdielny charakter prameňov práva v právnej oblasti Slovenska a Podkarpatskej Rusi a v Čechách, na Morave a v Sliezsku.

V zmysle ustanovení ústavy bol sudca povinný rozhodovať len na základe zákona, čím sa vylúčila (lepšie povedané mala vylúčiť) viazanosť sudcu právnou obyčajou. Vývoj praxe však dospel k situácii, že obyčaj neuznaná za prameň práva sa v súdnej praxi aplikovala „*akosi mlčky*“²² s odôvodnením,

²⁰ V zmysle čl. IX. Ústavy Československej republiky z 29. februára 1920 „v den ustanovený v 1. odstavci článku VIII (t. j. 6. marca 1920 – pozn.) pozbývají platností všechna ustanovení, která odporují této ústavní listině a republikánské formě státu, dále všechny dřívější ústavní zákony, i když by jednotlivá jejich ustanovení nebyla v přímém rozporu s ústavními zákony československé republiky.“

²¹ LUBY, Š. *Slovenské obyčajové právo a súdna prax*, s. 14-15.

²² LUBY, Š. *Slovenské obyčajové právo a súdna prax*, s. 15. HEXNER, E. *Zvykové právo v Československej republike*, s. 567 a n.

že ide o „východisko z núdze“²³, prípadne sa do systému obyčajového práva platného na Slovensku dosadzovali súdnou praxou zásady a pravidlá v českých krajinách platného prevzatého pôvodom rakúskeho práva²⁴. Gábriš²⁵ konštatuje stav „udomáčňovania“ rakúskeho práva na Slovensku a Schelleová – Schelle²⁶ hovoria o „suchej ceste“ rozširovania rakúskeho občianskeho zákonníka, v zmysle ktorej sa na Slovensku judikovalo podľa ABGB. V rozhodnutí č. Rv I 163/23 zo dňa 15. júla 1923 tak v súlade s vyššie uvedenými tvrdeniami Najvyšší súd ČSR v rozpore s platným právnym stavom vyslovil, že „*předpisy obligacíního práva rakouského občanského zákonníka platí jako právo zvykové na Slovensku a obchodní zákoník zák. čl. XXXVII/1875 jest v největší své části totožným s obchodním zákoníkem ze dne 17. prosince 1862, čís. 1 ř. zák. na rok 1863*“²⁷. Ovplynienie obyčajového práva platného

²³ *Rozhodnutie NS ČSR č. Rv I 997/24 zo dňa 14. októbra 1924, č. 4260, Vážný (VÁŽNÝ, F. Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských. Praha : Právníké vydavatelství v Praze, spol. s r.o., 1921 – 1939).*

²⁴ Porovnaj napr. „Zásady patentu z 9. augusta 1854, č. 208 r.z., o nespornom pokračovaní, platia v území bývalého mocnárstva uhorského jako právo obyčajové.“ *Rozhodnutie NSS ČSR č. 1254/22 (Bohuslav).* Citované podľa ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi.* Reprint původního vydání. Svazek I. s. 163.

²⁵ GÁBRIŠ, T. Náčrt problémov aplikácie unifikovaného práva na príklade 1. ČSR. In: *Vybrané otázky aplikácie evropského práva.* Zborník z medzinárodnej konferencie, Bratislava 13. jún 2006. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2006, s. 34 – 35.

²⁶ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811-1950-1964.* Brno : Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, s.a., s. 25.

²⁷ Zaujímavejšie sa nám však javili dôvody obsiahnuté v odôvodnení tohto rozhodnutia: „Nutno proto použití pouze obdoby předpisu §-u 35-37 obč. zák. a vysloviti zásadu, že pro právní posouzení rozhodno jest hmotné právo platné v místě uzavření smlouvy. Byla-li tedy smlouva uzavřena na Slovensku, platí pro posouzení její předpisy hmotného práva platného na Slovensku, byla-li uzavřena v Čechách, platí pro její řešení předpisy materiálního práva zdejšího... Ostatně otázka tato má pro tento spor význam podružný, poněvadž na základě sdělení ministerstva spravedlnosti v Praze z 29. července 1922, čís. 31.209/22, jež jako veřejná listina podává plný důkaz o svém obsahu (§ 292 c. ř. s.), nabyt soud přesvědčení, že předpisy obligacíního práva obecného zákona občanského platí jako zvykové právo na Slovensku a že obchodní zákon zák. čl. XXXVII:1875 jest co do předpisu o obchodních jednáních totožným se zdejším obchodním zákonem, tak že spor tento nemohl býti rozhodnut jinak ani na podkladě zákonných předpisů na Slovensku platných.“ *Rozhodnutie NS ČSR č. R I 163/23 zo dňa 15. júla 1923, č. 2805 (Vážný).* Oblasť práva záväzkového azda najlepšie odzrkadlila snahy o prispôsobenie práva platného na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi právu platnému v českých krajinách.

na Slovensku a Podkarpatskej Rusi a s ním spojenej súdnej praxe ustanoveniami rakúskeho občianskeho zákonníka²⁸ je podľa nášho názoru nepochybné. Popretím možného vplyvu ABGB by sme totiž absurdne dospeli k popretiu základnej náležitosti obyčaje – možnosti jej neustáleho dynamického rozvoja – ktorý bol už v danom období konca 19. a začiatku 20. storočia nemožný bez komparácie či čo i len poznania právnej úpravy v iných (v istých smeroch vyspelejších) štátoch. Na druhej strane však vplyv ABGB nemožno generalizovať a preceňovať s prihliadnutím na politické pomery a tendencie obdobia dualizmu, pretože práve politické pomery sú často spôsobilé priamo či nepriamo vplývať na obsah práva. V prípade právnej obyčaje sa to prejavilo snahou o zachovanie všetkého „uhorského“, t. j. aj starého uhorského práva ako imanentnej súčasť uhorskej štátnosti. Inak sa politická situácia vyvinula v nami sledovanom medzivojnovom období, keď možno pozorovať presadzovanie vplyvu prevzatého v českých krajinách platného ABGB na súkromné (občianske) právo platné na Slovensku a Podkarpatskej Rusi.

Prax Najvyššieho súdu ČSR a Najvyššieho správneho súdu ČSR v medzivojnovom období neriešila otázku postavenia právnej obyčaje jasne. NSS ČSR uznával za prameň práva obyčaj vzniknutú do nadobudnutia účinnosti ústavnej listiny (do 6. marca 1920)²⁹ a táto obyčaj sa mala aplikovať a platila

Tieto snahy z našej strany nemožno hodnotiť pozitívne, keďže záväzkové právo platné na Slovensku (vychádzajúce aj z Obchodného zákonníka – zák. čl. XXXVII:1875 vytvoreného podľa nemeckého vzoru) bolo rozvinutejšie v porovnaní s prevzatým rakúskym právom platným v českých krajinách.

²⁸ ŠORL, R. Výklad a opodstatnenie zabezpečovacieho prevodu práva. In: *Justičná revue*, roč. 56, 2004, č. 10. s. 1086. V tejto súvislosti pozri aj SILBERSTEIN, A. Prevod vlastníctva vecí, práva a pohľadávky na zaistenie požiadavky v československom práve. In: *Právny obzor*, roč. 19, 1936, s. 521 – 526.

²⁹ Len výnimočne sa k tomuto stanovisku NSS ČSR nepriklonil, resp. ho nezdôraznil. Porovnaj aj zaujímavý nález NSS ČSR č. 21.473 zo dňa 22. októbra 1927, č. 6822 (Bohuslav), v ktorom sa pokúša charakterizovať vývoj právnej obyčaje ako výlučného prameňa práva v úprave adopcie a napriek tomu, že existenciu obyčaje v podstate prezentuje a dokladá, nepokladá ju za prameň práva rozhodný pre vyriešenie danej veci. „Pokud jde o otázku v daném sporu jedině rozhodnou, zda adopce připoúští se též mezi dědem a vnukem, jest však stav jiný. Kdežto totiž Márkus (Márkus, Dezső. *Magyar Jogi Lexikon z r. 1904*, díl V.) uznává, že podle platného obyčejového práva i adopce tohoto druhu je možná, a též názor zastává i Raffay (Raffay. *A magyar magánjogi kézikönyve z r. 1909*, díl I.), vylučuje Almássy v Systému soukromého práva uherského (vydání z r. 1922, I. díl), odvolává se výnosů býv. uher. min. sprav. č. 19.405/87 a 1.033/90 adopci ve všech případech, kde mezi adoptantem a adoptovaným je přímý pokrevní příbuzenský poměr, tudíž důsledně i poměr děda a vnuka. Ale pak nelze, pokud jde o tuto otázku, mluvit o principu obyčejového práva, který by právě svou ustáleností a jednotností měl moc zákona – a törvényerejű szokás – když spíše byl zde stav ten, že vývoj tohoto

ako zákon. Od doby účinnosti ústavy „*právo obyčejové ako prameň vzniku nového samostatného práva pro futuro stráca význam a v platnosti zotrúva len doterajšie (zdedené) právo obyčejové*“³⁰. Skutočnosť, že právna obyčej bola chápaná len ako „druhotný prameň práva“, čo bolo v rozpore s jej miestom v rámci uhorského a v dôsledku recepcie aj v rámci československého právneho poriadku platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, dokladá aj rozhodnutie NSS ČSR zo dňa 31. marca 1933. V predmetnom rozhodnutí NSS ČSR síce konštatoval, že „*je ovšem pravda, že podle práva na Slovensku platného i obyčejové právo je pramenem práva*“. Dôležitejšími sú však nasledovné závery: „... *ale pramenem práva není ještě každá pouhá zvyklost... Pravotvorný účinek může mít jen případný právní zvyk po dlouhou dobu stejnotvárně vykonávaný... při uplatnění zvykového práva neplatí zásada: Jura novit curia.*“³¹ Podobne sa vyslovuje aj v rozhodnutí zo dňa 19. septembra 1933: „*I když lze připustiti, že na území Slovenska právo obyčejové se zřetelem na recepční zákon č. 11/1918 Sb. nutno uznati za platný pramen práva, a to alespoň potud, pokud vzniklo již do dne účinnosti ústavní listiny (6. března 1920), přece dlužno trvati na tom, že strana, která se práva obyčejového dovolává ... jest povinna úřadu dokázati neb alespoň mu důkazy o něm naznačiti, ježto tu neplatí zásada: Jura novit curia.*“³²

Problémy s akceptáciou právnej obyčaje boli často v súdnej praxi spojené s chápaním istej „nestability“ tohto prameňa práva, ako sa o tom zmieňuje NSS ČSR vo svojom rozhodnutí zo dňa 19. apríla 1923, podľa ktorého „... *případný právní zvyk mohl mít účinky pravotvorné, jen kdyby krom stejnotvárnosti výkonu po dlouhou dobu byl podstatou svou na rozdíl od konání řízeného ohledy morality, resp. slušnosti plněním právního pravidla – opinio*

pro instituci adopce jediného právního pramene, totiž práva obyčejového, nedospěl dosud tak daleko, aby bylo lze čerpati z něho pevnou vykrystalizovanou normu stran otázky, o kterou jde, ať již proto, že obyčejové právo se v tomto směru na jediné právní zásadě neustálilo, ať proto, že budujíc dále na tomto právním útvaru, opustilo stanovisko, ve směru tom snad druhdy zaujaté ...“

³⁰ *Slovník veřejného práva československého*. díl II. Heslo: Obyčej, obyčejové právo, s. 1050.

³¹ *Nález NSS ČSR č. 2080* zo dňa 31. marca 1933, č. 10461 (Bohuslav). Podobne sa vyslovili aj ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: „O princípe obyčejového práva na Slovensku, ktorý by svojou ustálenosťou a jednotnosťou mal moc zákona nelžá mlúviť, ak sa obyčejové právo neustálilo na jedinej pevnej právnej zásade alebo ak opäť opustilo stanovisko neskoršie už zaujaté.“ Citované podľa ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. Reprint pôvodného vydání. Svazek I., s. 162-163.

³² *Nález NSS ČSR* zo dňa 19. septembra 1933 č. 10720 (Bohuslav). Porovnaj aj *nález NSS ČSR* zo dňa 19. septembra 1933, č. 15.781 (Bohuslav).

*necessitatis, ktoréhož předpokladem by se mu v daném případě zřejmě nedostávalo, podle vlastních udání stížnosti, charakterisující jej jakožto akt milosti službodárcovy.*³³

Zo súdnej praxe NS ČSR vo všeobecnosti vyplýva, že pod pojem zákona je potrebné zahrnúť aj na Slovensku platnú právnu obyčaj. V rozhodnutí zo dňa 26. marca 1924 NS ČSR konštatoval, že „na Slovensku totiž, jež nemá občanského práva kodifikovaného, nastupuje místo zákona soudní praxe, t. j. normy ustálené pravotvornou činností soudů, z čehož jde, že odvolací soud opět neprávem přihlíží tu k §-u 10 obč. zák. zemí historických, jenž užívání obyčejového práva nepřipouští, neboť tento předpis pro slovenské právo neplatí“.³⁴ Následne sa Najvyšší soud ČSR podobne ako Najvyšší správný súd pokúšal o vymedzenie hranice v rámci vývoja obyčajového práva a práva súdnych rozhodnutí, ktorou sa mal stať deň nadobudnutia účinnosti ústavnej listiny (6. marec 1920). „Jinak by také nastala anomalie mezi obojím právem: v historických zemích zůstal by platným posavadní stav až do budoucí zákonné úpravy, na Slovensku však mohla by praxe tvořiti právo dál ... a předbíhati tak budoucímu zákonu, kdežto zákonodárce přejímá sice dosavadní právní stav, na dál však vyhrazuje úpravu sám sobě.“³⁵

V rozhodnutí č. Rv I 2011/34 zo dňa 22. októbra 1936 NS ČSR dôsledne odmieta aplikovanie § 10 prevzatého pôvodom rakúskeho občianskeho zákonníka a subsidiárnu pôsobnosť obyčajového práva. „Jest se především obývatí námitkou žalovaného, že v otázce promlčení nelze vůbec použití norm obyčejového práva platného na Slovensku, ježto právo platné v oblasti procesního soudu při kolisi právních řádů jako právo silnějšího rázu má prý přednost před nepsaným obyčejovým právem. Neboť i obyčejové právo je součástí právního řádu a tam, kde není psaného nebo kodifikovaného práva, nelze mluvit o podpůrné povaze obyčejového práva (§ 10 obč. zák.).“³⁶

Adolf Zátarecký (v r. 1924 – 1939 senátny prezident Najvyššieho súdu ČSR) vyslovil názor, že „Najvyšší soud od prvního počátku bol si vědomý toho, že jeho rozhodnutia budú mať zvláštny význam na vývoj práva obyčajového na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, ktoré pri vzniku nových pomerov sociálnych a hospodárskych muselo sa prispôsobiť potrebám týchto nových

³³ *Nález NSS ČSR č. 6307 zo dňa 19. apríla 1923, č. 2244 (Bohuslav).*

³⁴ *Rozhodnutie NS ČSR č. 1732/23 zo dňa 26. marca 1924, č. 3647 (Vážný). Porovnaj aj rozhodnutia NS ČSR č. R I 916/24 (Rv 1651/24) zo dňa 7. januára 1925, č. 4531 (Vážný), č. Rv I 997/24 zo dňa 14. októbra 1924, č. 4260 (Vážný), č. Rv I 1740/26 zo dňa 12. apríla 1927, č. 6984 (Vážný).*

³⁵ *Rozhodnutie NS ČSR č. 1244/23 zo dňa 15. januára 1924, č. 3388 (Vážný).*

³⁶ *Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR č. Rv I 2011/34 zo dňa 22. októbra 1936, č. 15.527 (Vážný).*

*pomerov*³⁷, čo však je viac ako diskutabilné vzhľadom na petrifikovanie obyčajového práva v roku 1920 a absenciu právotvornej právomoci Najvyššieho súdu. NS ČSR v rámci rozhodovania prípadov z právnej oblasti Slovenska a Podkarpatskej Rusi aplikoval ustanovenia právnych obyčají, avšak len výnimočne s ich priamym uvedením „*podľa obyčajového práva platného na Slovensku*“. NS ČSR častejšie používal všeobecné formulácie typu „*právnym pravidlom je*“, „*podľa všeobecných právnych pravidiel*“. V niektorých prípadoch v snahe vyhnúť sa týmto slovným spojeniam odkazoval na literatúru (najmä dielo Fajнора – *Záturského Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatské Rusi*) a z nej vyvodzoval platné právne normy.³⁸ Výnimočne sa možno v rámci rozhodovacej činnosti NS ČSR a NSS ČSR stretnúť s odkazom na ustanovenia zbierky Opus Tripartitum,³⁹ ktoré (hoci v torzovitej podobe – napr. úprava vydedenia a dedičskej nevhodnosti), zostali v platnosti do prvej kodifikácie občianskeho práva hmotného na našom území; na Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie⁴⁰ a na partikulárne obyčajové právo (miestny zvyk).⁴¹ Na jednej strane v súdnej

³⁷ ZÁTURSKEÝ, A. Duplicita práva v Československej republike. In: Bratislava, *Časopis Učené Společnosti Šafaříkovy*, roč. 4, 1930, s. 65.

³⁸ Porovnaj napr. rozhodnutie NS ČSR č. Rv II 246/29 zo dňa 1. marca 1930, č. 9701 (Vážný): „Leč soukromé právo slovenské řídí se přitom zásadou, že není dlužník vinen omeškáním, ačkoli po splatnosti nesplnil závazek, je-li s to omluviti své omeškání (Záturský, *Nástin soukromého práva* str. 222). Podle tohoto práva jest nejhlavnějším z pravidel o splnění závazků, že má dlužník splniti své závazky tak, jak to podle správního pojetí života vyžaduje bezelstnost a počestnost (Záturský, tamtéž str. 219).“ Porovnaj tiež rozhodnutie NS ČSR č. R I 934/31 zo dňa 23. septembra 1932, č. 11.914 (Vážný).

³⁹ „Zostaviteľ má právo osobu na povinný diel oprávnenú zo zákonného dôvodu vydediť. Dôvody vydedenia zakladajú sa i dnes na pravidlách, obsažených v Tripartite (časť I. tit. 52 a 53), ktoré súdna prax tak vykladá, že rodič môže vydediť svoje dieťa tiež pre hrubé urážky.“ *Rozhodnutie NS ČSR* č. Rv III 1231/29 z 10. decembra 1930, č. 564 (Úradná sbierka II.). „Ponevác »iura regalia minora« tvorily príslušnosť nehnuteľnosti (§ 8 lit. 24 čiastka I Tripartitum), – prislúchaly tieto práva aj slobodným mestám.“ *Rozhodnutie NS ČSR* č. Rv III 40/31 z 29. januára 1932, č. 858 (Úradná sbierka IV.). „Kdežto podle starého obyčejového práva kodifikovaného ve Verböczyho Tripartitu připouštěla se nejen adopce za dítě (adoptio filias) nýbrž i adopce za sourozence (adoptio fraternalis) – část I, titul 8 a 66...“ *Nález NSS ČSR* č. 21.473 zo dňa 22. októbra 1927, č. 6822 (Bohuslav).

⁴⁰ Napr. rozhodnutie NS ČSR č. Rv III 426/30 zo dňa 26. októbra 1931, č. 772 (Úradná sbierka III.).

⁴¹ Napr. rozhodnutie NS ČSR č. Rv III 199/30 zo dňa 25. februára 1931, č. 606 (Úradná sbierka III.). Problém akceptácie miestneho partikulárneho obyčajového práva bol však zložitejší. V rozhodnutí č. Rv IV 10/36 Najvyšší súd vyslovil zásadu, že „zvyk panující v obvodu určitého mesta ... nezakládá sám o sebe obyčajové

praxi našiel svoje uplatnenie rozširujúci výklad slova zákon, ktorý sa chápal ako „*právna norma so silou zákona*“, na druhej strane však striktný výklad ustanovení ústavy z roku 1920 viedol k chápaniu zákona ako základného prameňa práva aj na Slovensku stanovením viazanosti sudcov len zákonmi. Existencia obyčajového práva bola československým zákonodarcom akceptovaná, o čom svedčia derogačné ustanovenia zákonov (napr. zákon o osvojení – § 13 a novela zákona o úprave právnych pomerov medzi zamestnávateľmi a zamestnancami na Slovensku a Podkarpatskej Rusi – § 1) rušiace ustanovenia „*zvykového práva*“ či derogačná klauzula návrhu československého občianskeho zákonníka z roku 1937 (čl. II.). Uplatnenie „*východiska z núdze*“ a mimoústavné akceptovanie obyčajového práva neboli dostatočnými odpoveďami ani len na otázku, či mohlo vzniknúť obyčajové právo so silou zákona aj po účinnosti ústavy⁴². Väčšina teoretikov sa prikláňa k názoru, že právne obyčaje ako pramene práva sa mohli samostatne vyvíjať a vznikáť len do nadobudnutia účinnosti ústavy a po tomto dni mohli svoje uplatnenie nájsť len dovtedajšie „*zdedené*“ obyčaje, ktorým bola odňatá možnosť ich vlastnej autonómnej zmeny.

právo.“ V odôvodnení tejto zásady môžeme nájsť tvrdenia, že zo zvyku nie je možné odvodiť zvykové právo „podle kterého vlastník domu v obvodu města K. jest povinen – ačkoli čištění sporáku u kominíka neobjednal – zaplatiti mu odměnu za tuto práci, neboť placení podle takového místního zvyku ve své podstatě nemůže ještě býti považováno za povinné plnění závazku podle obecně uznávaného právního pravidla (opinio necessitatis).“ *Rozhodnutí NS ČSR* č. Rv IV 10/36 zo dňa 10. júna 1936, č. 2711 (Úradná sbierka).

⁴² „Nedostatok ústavy treba akosi suplovať korektívnym výkladom, ktorý je odôvodnený stavom núdze. Vcelku tedy Najvyšší soud vlastne uznáva, že ústava vylučuje obyčajové právo, ale že ju musíme tak vykladať, aby sme, napriek nej samej, toto obyčajové právo aspoň na Slovensku a Podkarpatskej Rusi zachránili. O tom, či sa má takto zachraňovať aj obyčajové právo, ktoré by vzniklo po účinnosti ústavy a nie pred ňou, sa Najvyšší súd nevyjadruje. Z toho, čo povedal o postavení obyčajového práva, pochádzajúceho pred ústavu, treba ako logikum vyvodzovať záver, že pre obyčajové právo, ktoré vzniklo po ústave, nie je už daný stav núdze a že pre toto obyčajové právo nemôže svoju existenciu odôvodniť ani korektívnym výkladom, práve tak, ako sa korektívnym výkladom, pretože tam núdza nie je, nezaistuje legitímnosť obyčajového práva pre české zeme republiky“. LUBY, Š. *Obyčajové právo a súdna prax*. (Civilistická štúdia zo slovenského práva). Bratislava : Právnická fakulta Slovenskej univerzity v Bratislave, 1939, s. 24.

Záver

Praktické problémy, ktoré sa v súvislosti s uplatnením právnej obyčaje prejavili v aplikačnej praxi, boli jednak problémy nedostupnosti⁴³ a postupne znižovanej úrovne znalosti súdnej praxe a s ňou úzko prepojeného obyčajového práva⁴⁴. Na druhej strane to boli problémy zásadnejšieho charakteru spojené s celkovým uznaním existencie a prípadnej aplikácie tohto prameňa práva. Uvedené problémy sa markantne prejavili v oblasti občianskeho práva hmotného platiaceho na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Definitívnym riešením (popri riešeníach dočasných spočívajúcich v čiastkových unifikáčnych zákonných zásahoch a v súdnych rozhodnutiach často na základe ustanovení ABGB, ktoré však na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi neplatilo) malo byť prijatie československého Občianskeho zákonníka v pozícii výlučného prameňa občianskeho práva hmotného.

Napriek tomu, že Ústavná listina ČSR nepriznala obyčaji status prameňa práva, a napriek snahám nahradiť jeho normový súbor prevzatým rakúskym právom platným v českých krajinách⁴⁵ zostalo obyčajové právo na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi v platnosti a jeho normy boli v oblasti občianskeho práva akceptované až do vzniku účinnosti prvej kodifikácie občianskeho práva v roku 1951⁴⁶.

Recenzent: prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

⁴³ Problém „nedostupnosti“ právnych obyčají je potrebné chápať aj s prihliadnutím na jazyk právnej vedy a odbornej i vedeckej literatúry, ktorým boli v Uhorsku latinčina, maďarčina a v menšej miere nemčina. Pozri aj MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice : Aprilla, s.r.o., 2008, s. 239.

⁴⁴ „Nebylo správně, když odvolací soud dle tohoto §-u 3 Ministerstvo spravedlnosti o sdělení práva platného na Slovensku dožádal, neboť nelze to dobře zdůvodnit ani tím, že Slovensko před převratem bylo cizozemskem ... Bylo to sice při nižší stolice spojeno s obtížemi obeznámiti se ze slovenským právem, ale nebylo to nemožno a přijímatí právní poučení od ministerstva at' spravedlnosti at' unifikačního nebylo na místě již proto, že tu jde v jisté míře o poučení ve věci vlastní, ježto žalován je Čsl. stát a ministerstva ta jsou části jeho vlády.“ *Rozhodnutie NS ČSR č. Rv I 1244/23* zo dňa 15. januára 1924, č. 3388 (Vážný).

⁴⁵ „Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi je zvykové právo v obore občianskeho práva dokonca domácim pánom, domácemu pánovi sa však sdelilo, že tendencia právnej moci je, čím drier ho vyhostiť a nahradiť obecným občanským zákonom.“ HEXNER, E. *Zvykové právo v Československej republike*, s. 500.

⁴⁶ § 568 *Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb.*: „Dňom 1. januára 1951 zrušujú sa všetky ustanovenia o veciach upravovaných týmto zákonom, počítajúc v to aj obyčajové právo, či už vyplýva zo súdnych rozhodnutí alebo z iných prameňov.“

LACLAVÍKOVÁ, Miriam. Legal custom – source of law in the territory of Slovakia in the period of interwar Czechoslovak Republic. In: *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 2, 2010, No. 3, pp. 22-35.

The Article deals with the legal custom – source of private law – finding its application in the territory of Slovakia as former part of Hungary and as consequence of formation of the independent Czechoslovak State also in the territory of the Czechoslovak Republic, particularly its legal area of Slovakia. Examination of application and significance of legal custom the author decided to analyze decisions of the Supreme Court of the Czechoslovak Republic and with certain limitations findings of the Supreme Administration Court of the Czechoslovak Republic. The legal custom and consistent court practice (generally used terms for *Curia Regis* decisions) did not have its place within the Czechoslovak legal order and were unconstitutionally applied in order to avoid complete anarchy, particularly in the area of private law. On the other hand, efforts to introduce assumed Austrian law (ABGB) into the legal order valid in the territory of Slovakia, however with unconstitutional features, occurred often. The legal customs as sources of the private law were valid in the territory of Slovakia to the January, 1st, 1951, when the first uniform Czechoslovak Civil Code Nos. 151 from 1950 Coll. of Laws came into effect.